

Жыццё і творчасць Максіма Багдановіча як прыклад “адарванасці”: вопыт міждысцыплінарнага даследавання

“Як ад роднай галінкі дубовы лісток / адарваны, / Родны Мінск я пакінуў, нямецкай / бамбёжкаю гнаны...” (А.Куляшоў), або “Адзінокі колас жыта / Рос замкнёна і забыта, / Адарваны ад загона” (Я.Колас), “Ад родных ніў, ад роднай хаты...” (Максім Багдановіч) – метафара “адарванасці” натуральная для паэтычнага радка, паколькі сам феномен “адарванасці” – з’ява даволі распаўсюджаная.

“Адарванасць – адсутнасць сувязі з кім-н., чым-н., адзінота, адчужанасць. *А.ад роднага дома*” [1, с. 31]. **Ключавымі паняццямі** феномена, або таго неардынарнага, незвычайнага, што абазначаецца ім, з’яўляюцца наступныя: па-першае, паняцце “сувязі”, дакладней, **адсутнасці сувязей**, іх парушэнне, страта, скасаванне, па-другое, **адчужанасць, адзінота, самота**. У феномене “адарванасці”, такім чынам, можна вылучыць два кампаненты, якія акрэслены двума матывамі, скразнымі ў літаратуры, – матывам парушэння / адсутнасці сувязей і матывам адзіноты / адчужанасці (“чужы”, “чужаніца”, “на чужыне” – яго варыянты).

Матыў парушэння сувязей мадыфікуецца праз розныя віды гэтых сувязей. Пералічым іх: сувязь паміж чалавекам і (*іншым, другім*) чалавекам, сувязь паміж чалавекам і прыродай, сувязь паміж чалавекам і светам, сувязь паміж складовымі кампанентамі самой асобы чалавека. Таму разглядаючы феномен “адарванасці” ў дадзеным да той ці іншай асобы, варта найперш даследаваць яго адносна гэтых чатырох узроўняў сувязей (або скасавання сувязей).

Матыў адзіноты аналізуецца тут прымяняльна да ўласна творцы, таму звернемся да філасофскай структуры чалавека. У апошнія дзесяцігоддзі XX ст. сталі вылучаць тры яго пачаткі – узроўні: біялагічны (прыродны) складнік, сацыяльны пачатак і той узровень асобы, які звязаны з яе псіхічным светам. Бясспрэчна, што чалавек – складаны біяпсіхасацыяльны арганізм.

Даследуючы феномен “адарванасці”, у якасці крытэрыяў аналізу прымем, такім чынам, філасофскую структуру асобы, а таксама наяўнасць (або адсутнасць) рознага віду сувязей, якія злучаюць (або адасабліваюць) чалавека з (ад) існуючым (існуючага) у свеце. Вывучэнне гэтай праблемы на прыкладзе жыцця і творчасці М.Багдановіча дапаможа знайсці адказы на пытанні, якія маюць не толькі вузка навуковае значэнне, у прыватнасці, літаратуразнаўчае. “Праблемны” пункт гледжання, у якім спалучаюцца пытанні філасофіі, псіхалогіі, гісторыі, культуралогіі, нават медыцыны, выводзіць у шырокую сферу міждысцыплінарных даследаванняў. Падабны “памежны” падыход з апораю на прыклады з літаратуры можа спрыяць у практычным вырашэнні задач, якія сфармуляваны ў розных навуках, знайсці пераканальныя адказы, новыя думкі, нечаканыя прапановы.

Тлумачэнне “адарванасці” даў француз Анры Бергсон, які заклаў падмурак філасофіі дэкадансу. Тыпалагічныя адзнакі светаўспрымання дэкадэнтаў – наяўнасць двух сусветаў (“вышэйшай”, “другой” рэчаіснасці ў адрозненне ад “першай”, звязанай з зямным існаваннем), “адарванасць” аднаго свету ад другога, прыналежнасць або выйсце творчай асобы ў “другую” рэчаіснасць, што і з’яўляецца, на думку некаторых, асноўнай перадумовай мастацкай творчасці. Размежаваўшы два сусветы, А.Бергсон адасаблівае два тыпы бачання: утылітарнае (дзе рэч успрымаецца з мэтай яе выкарыстання) і мастацкае (у аснове якога – захапленне прыгажосцю самой рэчы, без жадання мець з яе нейкі матэрыяльны прыбытак). Ён таксама адрознівае творчае пазнанне ад навуковага пазнання, мастацкую мову ад мовы стандартызаваных, уніфікаваных зносін, а творцу – ад прадстаўніка рацыянальнага, навуковага мыслення.

Зварот да філасофіі дапамагае сучаснаму літаратуразнаўству выйсці на больш агульны ўзровень бачання асобнай праблемы, карэктна вызначыць кола пытанняў, якое ўваходзіць у яе склад, знайсці заканамернасць у функцыянаванні той ці іншай з’явы. Так, у працы «Вопросы философии и психологии» А.Бергсон пісаў: «Но время от времени, по счастливой

случайности, рождаются люди, которые своими чувствами или сознанием менее привязаны к жизни. Природа позабыла связать их способность восприятия с их способностью действия. Когда они смотрят на вещь, они ее видят не для себя, а для нее самой. Они воспринимают не для того, чтобы действовать; они воспринимают, чтобы воспринимать,— из-за ничего, из-за удовольствия. Известной стороной своего существа, сознанием ли или своими чувствами, **они рождаются ОТОРВАННЫМИ**; и смотря по тому, касается ли эта оторванность того или иного их чувства или их сознания, они будут живописцы или скульпторы, музыканты или поэты. Таким образом, то, что находим мы в различных искусствах, есть не что иное, как более прямое, более непосредственное видение реальности....» (выделена нами – Г.А. [2, с.13]).

“Адарванасць” разглядаецца ў А.Бергсона як дадзеная ад прыроды асаблівасць, таму яна выступае як філасофская праблема экзистэнцыі, што звязана з пошукам асобай свайго прызначэння ў жыцці і яе ўласным выбарам. Менавіта ў гэтай плоскасці прынята бачыць адну з перадумоў мастацкай творчасці. Незвычайны талент, атрыманы чалавекам ад прыроды, часцей адгароджвае яго ад астатніх і з’яўляецца прычынай адарванасці асобы і ў іншых аспектах (“Сляпы музыкант” У.Караленкі, “Янка-музыкант” Г.Сянкевіча, “Сымон-музыка” Я.Коласа і інш.). Таму “адарванасць” мы вывучаем у цэлым комплексе праблем, звязаных з асобай чалавека і спецыфікай яго ўключэння ў жыццё грамадства і навакольнага свету.

“Адарванасць” мае непасрэднае дачыненне да філасофскай структуры асобы, адпаведна тром пачаткам якой яна і праяўляецца. Так, 1) у **сущыяльным плане** вылучым матыў “адарванасці” чалавека ад грамадства – парушаюцца, страчваюцца сувязі паміж чалавекам і светам, паміж чалавекам і “іншым”. У літаратуры гэты матыў уключаецца ў структуру сюжэтаў пра лішняга чалавека, страчаных ілюзій, суадносін творцы і соцыўма, праблемы багацця і беднасці і інш.; 2) феномен “адарванасці” мае **“прыродны”, біялагічны пачатак** (пра што піша А.Бергсон). У гэтым выпадку **парушаюцца сувязі паміж чалавекам і прыродай**, што знаходзіць увасабленне ў адпаведным матыве (асабліва ў часы глабальных кліматычных змен), які можа ўключацца ў больш шырокае кола сюжэтаў – пра невылечную хваробу, пра каханне і смерць, пра пошукі неўміручасці (як асобнага чалавека, так і цэлага народа або ўсяго чалавецтва) і інш.; 3) “адарванасць” разглядаецца таксама як **праява псіхічнага стану**, калі парушаюцца сувязі ўнутры чалавека як цэласнай асобы, сувязі паміж яе складовымі кампанентамі (матыў разбурэння цэласнасці чалавека, матыў адзіноты і інш.), што мае розныя крыніцы паходжання. Напрыклад, калі разбурана гармонія чалавека з самім сабой – у сюжэце пра самагубства (“Пакуты маладога Вертэра” І.В.Гётэ, вершы М.Багдановіча “Самнамбула”, “Дзве смерці”). Найперш “адарванасць” як праява псіхічнага стану распрацоўваецца ў сюжэтах пра (непадзеленае) каханне, пра каханне і смерць, а таксама ў творах іншай тэматыкі, у тым ліку пра змову чалавека з д’яблам – дзеля паўнаты ўласнага існавання, рэалізацыі сваіх патэнцыяльных магчымасцей, свайго “богападабенства” і інш.

Відавочна, што абмежаваць праблему “адарванасці” яе прыналежнасцю толькі да філасофіі і літаратуры дэкадансу недакладна: гэта з’ява ахоплівае сацыяльную, псіхічную, біялагічную складнікі чалавека, што з’яўляецца прадметам вывучэння і адлюстравання як у нерэалістычнай мастацкай плыні, так і ў літаратуры і мастацтве рэалізму. Практычная ж значнасць вывучэння гэтага феномена выходзіць далёка за межы ўласна літаратурнай творчасці і літаратуразнаўства – у шматузроўневы міждысцыплінарны кантэкст.

Верагодна, што такія комплексны (з улікам розных навуковых парадыгм) аналіз, праведзены на прыкладзе жыцця і творчасці М.Багдановіча, дапаможа зрабіць цікавыя і актуальныя для нашага часу высновы:

1) **Сацыяльны аспект** “адарванасці” вызначаны жыццёвым лёсам М.Багдановіча, спецыфікай яго ўспрымання Бацькаўшчыны, а таксама асаблівасцямі яго зносін з грамадствам, з блізкімі і знаёмымі. “Адарванасць” як *парушэнне сувязей* выклікана падзеямі асабістага жыцця М.Багдановіча: гэта “адарванасць” ад “малой радзімы”, ад роднага кутка

(нарадзіўся ў Мінску, жыў у Гародні), ад Радзімы-Бацькаўшчыны (жыў у Яраслаўлі, у Ніжнім Ноўгарадзе). Вярнуўся ў Мінск, але мусіў паехаць у Ялту. Хацеў быць пахаваны на радзіме, але апошняе прыстанішча знайшоў на чужой зямлі, на якой і васількі (“цвяток радзімы”) не растуць. Парушэнне, страта сувязей з “малой радзімай”, з Бацькаўшчынай узмацніла ў вышэйшай ступені жаданне чалавека вярнуцца на радзіму. Разам з тым яно было сублімавана ў духоўным напрамку, рэалізавалася найперш праз творчасць, а затым і ў жыцці М.Багдановіча, хоць і не ў поўнай меры, калі паэт з Расіі прыехаў у ваенны Мінск.

Матыў “адарванасці” прысутнічае найперш у тэме чужыны, якая распрацоўваецца ў вершах паэта “На чужыне”, “Эміграцкая песня”. Лірычны герой вершаў сумны і адзінокі (“маркотна між іх я хаджу адзінок” [3, с. 201]) – натуральна прысутнасць адпаведных матываў суму, адзіноцтва ў вобразнай структуры твораў. Разам са сваім героем паэт шукае і знаходзіць тыя вобразы, што дапамагаюць вярнуць страчаную радзіму: у першым вершы “наш родны, забыты ў цяні васільк” (с. 201), у другім – “нам маячыцца вёсачка, Нёман / І агні партавыя Лібавы” (с. 272). У далёкім краю нешта незаўважанае, непатрэбнае іншым, як і ўспаміны пра родныя краявіды, з’яўляюцца для лірычнага героя выратаваннем. Так для Максіма Багдановіча “васільк”, “вёсачка”, “Нёман” з’яўляюцца вобразнай асновай, магічным словам, чарадзейнай палачкай, каб аднавіць страчаныя сувязі, “вярнуць” радзіму.

Феномен “адарванасці” ў кантэксце страты сувязей чалавека з радзімай знаходзім у вершах адкрытага сацыяльнага гучання, напр. “Слуцкія ткачыкі”. Слуцкія ткачыкі гвалтам адарваныя “ад родных ніў, ад роднай хаты” (абагульненасць вобразаў – у рэдакцыі зборніка “Вянок”, с. 90) і “ім не пабачыць роднай хаты, / Не ўчыці ім дзетак галасы” (у 2-й рэдакцыі, с. 413, дзе “адарванасць” – ад чаго – канкрэтызуецца, звязваецца з больш “цёплым”, прыватнымі абставінамі жыцця).

Лірычныя героі вершаў, а праз іх аўтар выходзяць адзінае магчымае выйсце – у наладжванні іншага роду – духоўных, духоўных – сувязей з родным домам: “думкі мкнуцца мімаволі”, “тчэ, забыўшыся, рука...” Зноў паэт імкнецца ў вершы аднавіць страчаныя повязі, падкрэсліць непарыўнасць зносін “чалавек – Бацькаўшчына”.

Выразна матывы парушэння сувязей і, як правіла, чужынства (чужаніцы), адзіноцтва, закінутасці прысутнічаюць у творах сацыяльна-палітычнай тэматыкі. Так, у вершы “Мяжы” паэт фармулюе прычыну страты сувязей, чужаніцы, адзіноцтва, на што ўказваюць ключавыя вобразы твора – “*мяжы, ірвы, прыны...* / Хаваўся ў іх як ліс у норы, / І жыў пужліва сам – *адзін...* / Для ўсіх чужы зусім чужы” (выдзелена намі – Г.А., с. 274). Адзін з найбольш выразных вобразаў, звязаных з гэтымі матывамі, – вобраз закінутага вёскі (“Краю мой родны...” і інш.). “Адарванасць” выяўляецца і ў проціпаставленні “вярхоў” і “нізоў” грамадства: “Вы, паноў, пазіраеце далёка... / Загляніце жа... / К тым, каго жыццё заціснула глыбока / Ўніз...” (с. 130). Разам з тым паэт прапаноўвае “вярхам” не забываць пра існаванне “нізоў”, глядзець уніз, каб бачыць “іншых”, “закінутых” і праяўляць хоць які клопат аб іх.

Такім чынам, перажываючы ў асабістым жыцці “адарванасць”, канстатуруючы яе наяўнасць у жыцці тагачаснага грамадства, бачачы яе ў гістарычным лёсе беларускага народа, паэт шукае формы скасавання “адарванасці”, імкнецца ператварыць “мінус-сувязі” (тэрмін Ю.Лотмана), чужынства, адзіноцтва чалавека ў нешта прынцыпова іншае. Такой формай процістаяння ў жыцці паэта стала творчасць. Праз творчасць (гл. таксама верш пра слукіх ткачых), праз наладжванне духоўных повязей “адарванасць” у сваіх розных праявах можа быць скасаваная.

Формулай звартнай сувязі, аб якой пастаянна думаў паэт, з’яўляецца, на нашу думку, радок: “**А сэрца ўсё імкне да бацькаўскага краю**” (“У вёсцы”, с. 144) – формула вернасці, адданасці, любові. З дапамогай думак, пачуццяў, адлітых у вершаваныя радкі, у іншыя формы творчага плёну, чалавек можа пераіначваць складаныя перыпетэі жыццёвага лёсу, змяняючы не столькі самі абставіны, колькі пераствараючы іх, адольваючы іх сілай свайго духу, маральнага процістаяння, сублімуючы адсутнасць сувязей у рэальных, аб’ектыўных абставінах у наладжванні сувязей суб’ектыўнага плану. Маральныя высновы, да якіх прыходзіць аўтар, выяўляюцца таксама ў наступным: чалавек больш адчувае еднасць са сваёй

зямлэй, любоў да яе, калі аказваецца на чужыне. Адчуванне таго, што зямля прыцягвае да сябе, што зямля – маці, дакрананне да якой, жыццё на якой абуджае ў чалавека сілы, дае яму моц, энергію для незвычайных здзяйсненняў, выказана таксама ў вершы “Калі зваліў дужы Геракл у пыл Антэя...”

2) Наступнай мадыфікацыяй феномена “адарванасці” з’яўляецца ўзровень прыроднага, біялагічнага існавання чалавека і звязаная з ім адчужанасць, адзінота. Найперш у жыцці М.Багдановіча яна выклікана яго невылечнай хваробай, гэтаксама як і смерцю блізкіх, вельмі блізкіх паэту людзей. У выніку М.Багдановіч адчуваў, што яму адмераны надта маленькі адрэзак жыцця. Таму – насуперак хваробе, насуперак таму, што было дадзена яму ад прыроды, – ён імкнуўся зрабіць сваё жыццё надзвычай ёмістым, багатым на пачуцці, перажыванні, укласці ў яго столькі падзей, зрабіць так шмат, што іншаму не хапіла б для гэтага сто гадоў звычайнага жыцця.

“Адарванасць” ад іншых, здаровых, ад самога жыцця, якое ў любы момант, вельмі хутка магло назаўсёды абарвацца, падштурхнула паэта да людзей, надала гэтаму малому кавалачку зямнога існавання, што павінна было стаць яго жыццём, надзвычайны сэнс, нарадзіла вялікае пачуццё асабістай адказнасці за кожнае пражытае імгненне, за свой – таксама дадзены ад прыроды – талент. Хворы паэт узяў на свае плечы такія цяжары, усклаў на свой талент такія задачы...

Матыў “адарванасці” ў гэтым, біялагічным, прыродным, аспекце – скразны матыў творчасці М.Багдановіча: “Даўно ўжо цела я хварэю...” (с. 118), “Я, бальны, бесскрыдлаты паэт...” (с. 219), “Ян і маці” (с. 83), “Ой, чаму я стаў паэтам...” (с. 117), “Цемень” (с. 214) і інш.

Найперш феномен “адарванасці” знайшоў адлюстраванне ў вобразе Музыкі, які анталогічна, традыцыйна “адарваны”. У асобе М.Багдановіча знаходзім прамую залежнасць і сувязь паміж традыцыйным вобразам Музыкі і жыццёвым лёсам хворага паэта. У вершы “Цёплы вечар, ціхі вечер, свежы стог...” вобраз лірычнага героя з’яўляецца адной з мадыфікацый гэтага вобраза, а ў тагачасным кантэксте набліжаецца да вобраза Сымона-музыкі Я.Коласа. Як прызнаецца герой М.Багдановіча: “Чую ў цішы, як расце трава...” (с. 62) – і герой Я.Коласа: “... ён знае, як травінка / Сваю думае думу, / Што гаворыць жытні колас, / І аб чым шуміць яшчэ...” [4, сс. 298, 300]. Пантэістычнае зліццё чалавека з прыродай, гарманічны стан іх суіснавання знаходзім у абодвух паэтаў: “з прыродай зліўшыся душой” (М.Багдановіч, с. 62) і “але чуў ён, чуў душою, / Сэрцам чуткім і жытым, / У тым звоне штось такое, / Што жыло і ў ім самім” (Я.Колас [4, с. 297]).

Гэты ж матыў ўзмацняецца міфалагічным кантэкстам: “Калі зваліў дужы Геракл у пыл Антэя...” (с. 119). У гэтых вершы падкрэслена *неабходнасць сувязі* паміж зямлэй і тым, што народжаны на ёй, паміж Геяй і яе сынамі і дочкамі. Сувязь з зямлэй, з роднай зямлэй – абавязковая ўмова сілы чалавека, рэалізацыі дадзеных ад прыроды здольнасцей, выканання сваіх абавязкаў.

У вершы “Цемень”: “Я сяджу без агню...” адчужанасць, адзінота героя пераадольваецца на нейкае імгненне (“Ажываеш, здаецца, душою гарыш”), калі маланка “асвячае”-асвятляе “ясны вобраз Хрыста” (с. 214). Так побач з вобразамі язычніцкімі, старажытнымі з’яўляюцца вобразы хрысціянскія, і яны дапамагаюць чалавеку пераадолець сваю “адарванасць”, падключыцца да зямлі, да багатай традыцыі, да таго трывалага, што было закладзена продкамі, што нячутна, ненавязліва працягвае жыць побач з чалавекам, – набыткі культуры, духоўнай спадчыны.

Некалі старагрэчаскі паэт Мімнерм, убачыўшы сівыя валасы на сваёй галаве, запытаўся, дык што ж ёсць трывалае ў жыцці чалавека. Так, пакутуючы ад таго, што вайна разбурае ўсё, што існуе і жыве на нямецкай зямлі, паэты эпохі Трыццацігадовай вайны шукалі тое трывалае, што нельга спаліць, нельга зваяваць, нельга зжыць са свету.

«...И до чего ж охота

Средь бренности найти незыблемое что-то,

Что не могло б уйти, рассыпаться, утечь,

Чего вовек нельзя ни утопить, ни сжечь...» [5, с. 195], –

пісаў Марцін Опіц у вершы “Слова суцяшэння сярод бедстваў вайны”. “Вечнае”, нязменнае паэт знаходзіць у мужнасці, несмяротнай душы чалавека, дзе ёсць прыстанішча для Бога. Звяртаючыся да гэтага ж матыву, паэт Паўль Флемінг найперш выказвае шчырую веру ў Бога-пакутніка, які дае чалавеку надзею і жыццё. Гэтаксама ў чалавека ёсць нейкая сіла душы, у самім сабе ён здольны знаходзіць процістаянне хуткаплыннасці жыцця і бедствам вайны (санет “Да самога сябе”: “И счастье и несчастье / Лежат в тебе самом!.. Свои поступки взвесь!» [5, с. 218]).

“Адарванасць” смяротна хворага М.Багдановіча ад самога жыцця, ад права на жыццё, узмоцненая смерцю яго блізкіх, духоўна пераадолювалася і ў гэтым напрамку – у напрамку адчування сваёй еднасці з прыродай, з зямлёю. Паэт шукае і знаходзіць формы і сродкі процістаяння. Такой **формулай павязей чалавека з прыродай** з’яўляюцца словы паэта: “**з прыродай зліўшыся душой... / Чую ў цішы, як расце трава...**” (с. 62). “Адарваны” у прыродным, біялагічным аспекце, паэт найперш імкнуўся наладзіць трывалыя павязі з самай прыродай, з тым, што жыве і квітнее на зямлі. У многіх вершах паэт выказвае сваё шчырае **захапленне – прыродай** (“Падвей”, “Здароў, марозны, звонкі вечар!” і мн.іншыя), **дзяўчынай** (“У вёсцы”, “Вераніка”: “Скланіўся я душой маёй, / Натхнёнай, радаснай такою...” , с. 152, і мн.інш.), **маці** (“Цёмна неба начное...”: “Я паняў. Я каленямі стаў / Прад табой...” с. 156, і інш.).

Відавочна, што “адарванасці” процістаіць неўтаймалены творчы дух паэта, яго сіла волі, гарачая любоў да культуры свайго народа і чалавечтва, шчырае жаданне пакінуць свой плён, і не толькі беларусам, але і ўсім народам прынесці “свой дар”.

3) “**Адарванасць**” выступае і як асаблівае **псіхічнага свету** чалавека. На гэтым узроўні знаходзім парушэнне сувязей унутры чалавечай асобы чалавека, іх дысгарманічнасць, а таксама розныя праявы адсутнасці сувязей з навакольным светам, што знаходзіць адбітак у яго ўнутраным свеце і праяўляецца ў матывах суму, адзіноты, адчужанасці, трагічнага разладу з самім сабой. Гэтыя матывы і вобразы таксама знаходзяць сваё адлюстраванне ў творчасці М.Багдановіча:

а) У творах інтымнай тэматыкі. Найперш матыў парушэння сувязей паміж людзьмі і матыў адзіноты прадстаўляюць у вершах пра каханне – пра безнадзейнае каханне, пра каханне без адказу. Гэта вершы на сюжэты фальклорнага або літаратурнага паходжання, узоры аб’ектываванай лірыкі. Метафара “адарванасці” ўзята з фальклору: “дарожка, траўкай зарастае” (с. 81), дзяўчына атруцілася “і, як месяц далёкі, блядна / Ёй дамавіне ляжала яна” (с. 249), каралеўна “маркотна глядзіць” і ў садзе спявае, “што ёсць і вясна, і каханне” (с. 305).

Будучы па сваёй прыродзе “адарваным”, М.Багдановіч асабліва выразна бачыў і блізка да сэрца ўспрымаў “адарванасць” іншых: у яго адзінокія тэлеграфны стой, які па сваім прызначэнні павінен звязваць людзей (с. 99), каліна на магіле, як і сама магіла (с. 196), лясун адзінока (с. 215), “дачка самотная суседзяў”, Вераніка, “яна ўсягды была сама, адна” (с. 148, с. 150)... “Адарванасць” як скразны матыў, прычынна і часова дэтэрмінаваны або пададзены без якой-небудзь вытлумачальнай прычыны, прысутнічае у многіх творах М.Багдановіча.

Разам з тым два вылучаныя намі матывы ў межах феномена “адарванасці” сустракаюцца і ў вершах інтымнай тэматыкі суб’ектыўнага плану. Гэтыя вершы прысвечаны дзяўчатам, прыгажосцю якіх захапляўся паэт (Клаве, Кіціцынай, Ганне Рафаілаўне Какуевай і інш.).

У трэцім варыянце любоўнай лірыкі (у параўнанні з вершамі фальклорнага або літаратурнага паходжання, суб’ектываванай лірыкі) разглядаюцца розныя матывы “адарванасці” паміж закаханымі. Адзін з іх – расстанне лірычных герояў. Падобнага тыпу “адарванасць” можна пераадолець, калі каханне будзе доўжыцца, нягледзячы на адлегласць. Формай такога пераадолення з’яўляецца пошук агульнасці, таго, што злучае або можа ўзлучыць закаханых – у прастору, у часе. І М.Багдановіч знаходзіць шмат такіх сродкаў або формаў пераадолення. Адна з іх – зорка Венера.

Зорка Венера з'яўляецца, відавочна, універсальнай, сімвалічнай для паэзіі М.Багдановіча формай або **“формулай пераадолення”**: “Глянь іншы раз на яе,— у расстанні / Там з ёй зліём мы пагляды свае...” (с. 78). Гэта значыць, сувязі паміж людзьмі не парушаны, нягледзячы на адсутнасць непасрэднага кантакту паміж імі, і адзінота пераадольваецца шляхам духоўнай еднасці, праз думкі, пачуцці, якія працягваюць жыць. Сімвалам, эмблемай гэтай непарушнасці, момантам сімвалічнага уз'яднання закаханых у дадзеным вершы становіцца **“зорка Венера”**.

Феномен “адарванасці” ўзнікае і з нараджэннем дзіцяці ў выпадку, калі маці памірае, “каб жыццё дзіцёнку даць!” (с. 165, вершы цыкла “Каханне і смерць”). Страта жыцця маці **пераадольваецца праз нараджэнне новага чалавека**. І ў гэтым факце паэт бачыць універсальны закон прыроды. Яшчэ адна **“формула пераадолення”** ствараецца з дапамогай лексічнага паралелізму: “Так крохкая, пушыстая багатка / Пад ветрам аблятае, каб магло / Яе насенне узрасці і кветнуць, / І толькі кволае сцябло пасля / Гаворыць аб жыцці, дзіцяці адданым” (с. 163).

Матыў нараджэння дзіця — адзін з адказаў паэта на неабходнасць замацоўваць сувязі, у тым ліку паміж мінулым і сучасным, паміж сучасным і будучым, што працягваецца ў творах на іншую тэматыку.

б) “Адарванасць” прысутнічае і ў вершах на гістарычную тэматыку. Адзін з яе вобразаў — вобраз летапісца, які “свой век канчае ... у манастырскіх мурах / Тут ціша, тут спакой,— ні шуму, ні клопот” (с. 411) ці перапісчыка — “няма куды сцяшыць”, “нячутна дзень праходзіць” (с. 88). З іх дапамогай “адарванасць” асабістага лёсу герояў пераадольваецца тым, што, дзякуючы працы перапісчыка, будуць звязаныя часы, гады, “і добрыя яго і кепскія дзяля”, “што тут чынілася ў даўныя гады, / Што думалі, аб чым спрачаліся тады, / За што змагаліся, як баранілі веру...” (с. 411), “аб прадзедах сваіх — / Аб горы, радасцях і аб прыгодах іх, / Каму маліліся, чаго яны шукалі...” (с. 412).

У гэтым жа напрамку працягае і шлях паэта, які адраджае старыя формы верша: “Ёсць чары ў забытым, старадаўным...” (с. 143). **Злучаць мінулае з сучасным дзеля будучыні** — абавязак, справа летапісца, перапісчыка, паэта, як і адна з **“формул пераадолення”**, выведзеная ў творчасці М.Багдановіча.

г) У творах філасофскай тэматыкі (“Ты быў, як месяц, адзінокі...”, с. 260, “Шмат у нашым жыцці ёсць дарог / ... для чаго мы... / Адзінока йшлі ў край невядомы?”, с. 134) “адарванасць” асэнсоўваецца як феномен глыбока драматычны, універсальны, анталогічны. Уключаны ў “свет і людны, і шырокі” (с. 260), чалавек часам адчувае гэтую бязмежнасць свету і не знаходзіць тых повязей, якія маглі б яго злучыць з усімі і ўсімі: “Хоць свет і людны, і шырокі,— / Ты быў, як месяц, адзінокі...” і “Калі ціха паўзушчы чарвяк / Ўсё ж дагнаў нас ля самай магілы” (с. 134). Падобную “адарванасць” можна назваць татальнай, усеабдымнай, ад яе часам не могуць пазбавіць ніякія думкі, падзеі, намаганні, раз ад разу яна ўзнікае ў жыцці і свядомасці ці не кожнага з людзей.

Але ў часы асаблівай роспачы паэт імкнецца хоць нейкім чынам **узгадаваць у сваёй душы “надзеі зёрны”** (с. 132).

д) “Адарванасць” як парушэнне сувязей з беларускай культурай, “адарванасць” ад вытокаў, каранёў духоўнай спадчыны народа (у т.л. моўнага характару) успрымалася М.Багдановічам як глыбока асабістая, як праблема экзістэнцыі, і значыць, уласнага існавання і свайго жыццёвага выбару.

З гэтага становішча паэтам былі зроблены важныя высновы. **“Формуламі пераадолення”** можна назваць наступныя: 1) вярнуцца да крыніц роднай мовы (і знаходзячыся ў Расіі, паэт піша па-беларуску) — “і бліснуў ярка верш пануры мой” (с. 143), 2) да вытокаў роднай культуры, аднаўляючы старыя паданні, фальклорныя вобразы, вершаваныя формы і памеры, даследуючы старажытнасць, іншанацыянальныя ўзоры ў навуковых працах, — “Ёсць чары у забытым, старадаўным...” (с. 143); 3) “адарванасць” ад сусветнай літаратуры пераадоленая паэтам: ён шмат перакладае, перапрацоўвае, інтэрпрэтуе, пераказвае. Даволі складана пералічыць усе віды сувязей і ўзаемадзеянняў, прадстаўленых у творчай спадчыне

М.Багдановіча, – “Каб хоць душой у прошлым патануць. / Таму вярнуўся я к рандо, санетам...” (с. 143).

Страта сувязей. Адзінота. Гэтыя два матывы складаюць аснову “адарванасці”.

Страта сувязей у сацыяльным плане – з “малой радзімай”, з Бацькаўшчынай, з блізкімі і сябрамі, з папярэднікамі і паплечнікамі і г.д. – у спадчыне М.Багдановіча пераадольваецца праз творчасць, праз наладжванне духоўных повязей. **Формуламi зваротнай сувязі** сталі радкі: “**А сэрца ўсё імкне да бацькаўскага краю**”, “**Радзімая зямля, прынікнуў я к табе...**” Паэт вяртаецца на радзіму ў думках (“Усё мне бачыцца вёсачка, Нёман...”), з дапамогай мастацкага слова, творчасці (“І тчэ, забыўшыся, рука...” і інш.).

Адсутнасць сувязей у прыродным, біялагічным плане пераадольваецца, калі лірычны герой адчувае сваё зліццё з прыродай, з усім навакольным жыццём, калі паэт узнаўляе гарманічны стан суіснавання чалавека і прыроды: “Прывет табе, жыццё на волі!.. / Той дзень, што мае нарадзіцца, / І знікшы дзень” (с. 60). **Формула пераадолення**: “з прыродай зліўшыся душой”. Гэта ж формула ўзнаўляецца ці ўдакладняецца кожны раз, калі паэт выказвае сваё захапленне – прыродай (“Здароў, марозны, звонкі вечар!”, с.), дзяўчынай (“Скланіўся я душой маёй, / Натхнёнай, радаснай такою...”, с.), маці (“Я паняў. Я каленямi стаў / Прад табой...”, с.). Адзінота знікае – з наладжваннем новых повязей, з адчуваннем сваёй еднасці – з людзьмі, навакольным светам.

Страта сувязей, як з’ява псіхічнага свету чалавека, пераадольваецца, калі доўжыцца, нягледзячы на перашкоды, каханне (яго форма – пачуццё агульнасці, таго, што злучае закаханых: “**зорка Венера ...** / Светлыя згадкі з сабой прывяла... / Там з ёй зліём мы пагляды свае... / Каб хоць на міг уваскрэсла каханне, / Глянь іншы раз на яе...”), калі нараджаецца дзіцё і жыццё працягваецца (“**каб жыццё дзіцёнку даць!**”). Злучаць мінулае з сучасным дзеля будучыні – абавязак, справа летапісца, пераказчыка, паэта, які таксама здольны ўзгадаваць у сваёй душы “**надзеі зёрны**”, што могуць стаць трывалай асновай для душэўнай раўнавагі, для аптымізму, светлай веры ў будучыню.

“Ёсць чары у забытым, старадаўным... / Каб хоць душой у прошлым патануць. / Таму вярнуўся я к рандо, санетам, / І бліснуў ярка верш пануры мой...”

Паэт сублімуе тое, што спрымае яго “адрыву”, у своеасаблівыя **формулы пераадолення** – вобразы новых сувязей, сымоў, зносін, якія ўстанаўлівае, фарміруе, развівае сам паэт. Гэта сувязі з родным краем, з прыродай (“з прыродай зліўшыся душой”, чаму ён у сваіх вершах прысягнуў на верную службу), з мінуўшчынай і будучыняй, з новымі пакаленнямі (праз нараджэнне дзіцяці, праз зварот да каранёў народнай гісторыі і культуры), з іншымі народамі, з якімі ён уступае ў дыялог з дапамогай мастацтва слова, з цэлым Сусветам.

Хочацца верыць, што шляхі пераадолення “адарванасці” выяўлены М.Багдановічам не толькі з прычыны прыроднай здольнасці быць **музыкай** слова, каб паслужыць беларускаму слову, айчыне, паэзіі або дзеля асабістай самарэалізацыі. Дзякуючы паэту яны становяцца выразна бачнымі іншым, пры неабходнасці імі можна карыстацца, а самі гэтыя шляхі-сувязі здольныя істотна ўзбагаціць жыццё чалавека сярод людзей.

Літаратура:

1. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. – Мінск: БелЭн, 1996.
2. Бергсон А. Собр соч. – Спб., 1914. Т.4.
3. Багдановіч М. Поўны збор твораў у трох тамах. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. Т.1 (У тэксце спасылкі на гэтае выданне даюцца без указання парадкавага нумара ў круглых дужках.)
4. Колас Я. Зб.тв. Т. 1У: Новая зямля. Сымон-музыка. – Мінск: Дзярж.выд-ва БССР, 1952.
5. Европейская поэзия XVII века (“Библиотека всемирной литературы”. Серия первая). – М.: “Худож. лит.”, 1977.